

Essee, Madli Ehasalu

Milleni viib lugeja Sass Henno?

Jälestuse jõud, vastikus, rõvedus, roppus, abjektsioon. Nilbus, nali, raev, jõuetus, rumalus. Käesolevas essees püüan kasutada Kristeva abjekti mõistet, et selle abil analüüsida Sass Henno teost „Mina olin siin. Esimene arest“. Peategelane on noor eliitkoolis õppiv hea peaga poiss, kes vajab äraelamiseks raha, kuid tulles vaesest keskkonnast teeb ta raha pätti tehes. Tegelasteks on veel hulk poisse, kes juba väiksena koos õuepeal mängisid, sõbrad. Tegevuspaigaks on Rajoon, paneelmajaderajoon, milles tundsin ära Annelinna Tartus. Tegevus tiirleb äraelamise vaesuse piiril, halva kasvatus, tüdruksõprade ja jamade vahel, millest paistab lõpus üks päikesekiir, mis lubab leppimist peategelase enda isaga.

Miks on seda raamatut natukene vastik ja raske lugeda? Kas seetõttu, et tekivad kohe seosed „Tulnuka“ filmiga ja üleüldse ossikultuuriga? Kas autoga kihutamine, mällu joomine, pidutsemine ahistavad lugejat oma räiguses? See on lugu eestist ja nendest noortest, kes on vaesematest peredest ja kelle tulevik on determineeritud kasvukeskkonnaga. See on lugu sellest kui sügavale võib ennast sisse mätsida kuritegelikku maailma. See on lugu sellest kuidas need poisid teevad just seda, mida nad kõige paremini oskavad raha teenimise eesmärkidel. Kahju ja kurb on. On kahju, sest üks poiss tahab artistiks saada, kuid see tundub võimatu ja keegi teine poistest ei ole vaesest perest, aga ikkagi satub sõprade maailma ja murede kaasosaliseks. Raamatus valitseb karm reaalsus, just selline mida mina kui ka enamus lugejaist endast abjekteeriks. Kristeva räägib ka argoosõnavarast, mis on kirjanduses kui viis vihkamist kirjutada, ja lugejat eemale tõugata. Ta ütleb, et „argoosõnavara on tänu oma võõrastavusele ja jõulisusele ning eriti sellele, et lugeja ei saa sellest alati aru, muidugi äärmuslik lahutamise, äratõukamise, isegi vihkamise instrument.“¹ Ja nõnda toimibki Henno raamatu ropendamine lugejale, tekitades illusiooni, et oled selles maailmas.

Kristeva ütleb, et abjekt on vastuoluline, sest see ühteaegu on eemaletõukav ja kutsuv ning kõige problemaatilisemaks kujuneb see siis kui subjekt ei otsi seda enam enesest väljapoolt, vaid leiab selle enda seest, „...leiab, et tema enda olemine on võimatus, kuna ta avastab, et ta

¹ Lk 273

ei olegi midagi muud kui abjekt². „See on ühe poisi lugu, mis lõppeb seal, kus minu oma algab. Seda on vaja, et ma saaks alustada. Seda on vaja, et need asjad ei korduks. Ja seda on rohkem kui te ootate.“³ Abjektsioonist algab subjekti eneseks saamine ja iseseisvumine. Poisi lugu, mis hakkab lõppema, on peategelase abjektsioonisuhteks, see on tema pagendatud minevik, faktiks saanud minevik mida ei saa muuta ja mille ta eemale tõukab, et ennast identifitseerida ja edasi elada tulevikus, kus sellised probleemid loodetavasti enam ei kordu. Rass nagu kirjutaks ennast oma minevikust välja, et saada abjektist lahti ja alustada uut elu puhtalt paberilehelt, mida ta teebki, kirjutades viimasele lehele „Aitäh, isa!“⁴ Kristeva ütleb, et „ometi provotseerib abjekt sealt pagendusest lakkamatult oma peremeest.“⁵ Minevik on Rassile tema abjektiks, millest ta ennast välja tahab kirjutada, ent ometi mõjutab see tema valikuid ja mõtteid, sest näiteks politseinikud on munnid ja Renitat armastab ta ikka veel.

Kui Kristeva räägib oma essees suhetest asjadega, mis tekitavad abjektsioonisuhteid, siis Henno on oma raamatu justkui ideaalselt Kristeva teooria tõestuseks kirjutanud. Siinkohal jätkaksin erinevate abjektsioonisuhetega, mida ma olen leidnud Henno romaanist. Kohe raamatu alguses tekitavad politseinikud peategelasele Rassile tõsist jälestust, „Värdjad. Munnid. Lojaalsed koerad. Kärnased ja täissittunud, kotte lakkuvad koerad“⁶, „Kas te olete mingid kuradi invapolitseinikud või?“⁷. Ka pellerisse kritseldatud tekst „Mina olin siin“ tekitab omajagu jälestust. Mina jätsin endast maha jälje kirjutades seinale, et mina olin siin. Anonüümne mina nagu Rasski oli elanud oma elu ja jätnud seinale kritseldatud jälje. Seinad on peategelasele ka intelligentsemad kui pollarid ise raamatu alguses, midagi on talle seintes ja kritseldustes, nende vahel elatud elud ja kriibitud mõtted ehk? Seinad versus ihaletud või kaotatud vabadus ehk? Mis tundeid tekitab Rassis esimene arest, abjektsiooni? Arestiruumi kirjeldab Rass kui: „Seintele kraabitud tekstidest õhkub viha ja meeleheidet. Ängistust ja jõuetut raevu.“⁸. Selline protsess on eneseabjektsioon, milleni inimene jõuab siis kui ta tunneb ära selle, et ta olemasolu põhineb kaotusel. Selline maailmavaade ütleb et puudus, millegi puudumine, tahtmine ja ihalemine on kõige olemasoleva aluseks.

² Lk 18

³ Kell 3:59. „Mina olin siin. 1 arest“, Sass henno. Leheküljenumbreid teosel ei ole, on ainult kongis oldud aeg, mis on märgitud kellaajana paberiäärel. Kogu raamatu aegruum kestab kella 3.18 öösel kella 18.15-ni.

⁴ Kell 18.15.

⁵ Lk 14, „Jälestuse jõud. Essee abjektsioonist“, Julia Kristeva.

⁶ Kell 3:18

⁷ Kell 3:26

⁸ Kell 3:26

Kristeva subjekt on nagu närvitsev ja rahulolematu inimene, tarbimismaailma ja nüüdisaja inimene, kes tahab rohkemat, paremat, kiiremat, uhkemat... sest ta tunneb puudust emaülas oldud healust, sest „kogu olemise, tähenduse, keele ja iha aluseks on puudus“⁹, ning seega semioosi toimumise alusena. Aga Rass oli niisama puuduses ja vaevlev, kes rõhutab mitu korda, et lapsesaamiseks on vaja vaid üks kord nussi teha ja käsib vanematel rohkem mõelda sellele, kuhu need lapsed sünnivad. Taas kord seesama teema, et Rass lihtsalt sündis mittetoetavasse keskkonda, kus ema oli joodik, isa vanglas valvur, kes ei suutnud oma poegadele kuigi palju pakkuda, ning kelle sõpradegi pered paremad ei olnud, Hanna ja Olari ema poos end üles, keskkonda, mis pole roosamannavahuline. Henno raamatus kinnitab peategelane, et ta ongi juba „surnult sündinud“. See tähendab, et Rass, kuigi unistab arstiks saamisest (teiste aitamisest), elabki sotsiaalselt determineeritult n-õ tulevikuta. Ja just selles, tuleviku perspektiivitus, ongi raamatustegelase hääle peamine tugevus. Kõneleb keegi, keda pole vaja, kes on sellisena anonüümne, kuid kes elab, lihtsalt niisama. Vanemate teema tuleb sisse ju kohe raamatu alguses, näiteks: „...räägiksin Rassi alkohoolikust emast, kes ütles alati, et kui juhtub pahandus, tuleb see ausalt ära rääkida – siis ei saa karistada. Ei kulunud palju aastaid, kuni Rass avastas, et peksta sai ta alati just siis, kui mõne halva hinde, õpetaja märkuse, lõhutud tassi või rebenenud särgikäise ise üles tunnistas“¹⁰, või on oluline võtmeisik seda kirjeldama isa, kes läks ema juurest ära teise naise juurde. Vastukaaluks pidas Rass oma perekonnaliikmeteks inimesi, kes olid ta sõpruskonnas need keda ta usaldas ja aitas, neid kelle oli endalgi probleeme ja muresi.

Ja lõpuks teevad ju poisid täitsa jõhkralt tööd, koolis enam Rass ei käi ja meta müümise ajal on koguaeg ise ka pilves. Palju magamata öid ja McDonald’i eineid hommikul tekitavad ka Rassel juba vastikust enda elustiili üle. Ta ütleb: „Vahel sellistel hommikuhetkedel tabas Rassi põhjendamatu kurbusehoog ja ta tundis, et tahaks kuhugi kaugemale ära sõita. Mitte kunagi näidata nagu oma kooli. Saata kuradile see haridus ja unistused arstiks saamisest ning minna kuhugi, kus teda keegi ei tunneks“¹¹. See on konflikt lolluse ja intelligentsuse vahel, kus ühelt poolt on vaja teenida raha, et ära elada ja teisel pool on soov minna ülikooli, mis on suuresti jälle see sama kasvukeskkonna determineeritus. Abjektsioone tekitavad olekud piiritlevad Rassi just sellisena nagu ta on, ja annavad talle just sellised võimalused elus

⁹ Lk 18

¹⁰ Kell 11:13

¹¹ Kell 12:26

toimimiseks. Oluline on ka see, et abjektne on see mis rikub identiteeti, süsteemi ja korda, see mis ei pea kinni reeglitest, piiridest ja kohtadest. Süsteemi rikkujaiks on metaamfetamiin selles teoses, olles nii erinevate seikluste algpõhjuseks ning võõrkeha. Metaamfetamiin on see uus asi, mille pärast poisid peavad oma elu ümber korraldama ja teisiti elama.

Kristeva ajakonseptsioonis on ajal kaks olekut, unine aeg ja siis äikeseline aeg. Need on nagu Lotmani „Kultuuri ja plahvatuse“ kaks olekut, kus plahvatusehetked on kultuuri olulisimad hetked, mis seda vormivad, aga mitte kultuuris vaid inimese enda sees, plahvatuse enda ajal abjektsiooni all olev koondub ja järelkult ka identiteet selgub nendel hetkedel. Kui abjekt rikub identiteeti ja samas ka piiritleb, siis omaenda mõistmiseks saigi Rassile oluliseks see hetk kui kõik hullumeelne, mis temaga juhtus, oli haripunktis, see äikeseline aeg, kui nad nädala jooksul varastasid vajaliku summa kokku ja see teine nädal, mil nad otsisid Olarit, mis lõppes poiste vangi minemisega. Ehk selle järgi saab ütleda, et Rass elas oma uinuvast ajas selle hetkeni, kui kõik läks viltu ja poisid jäid politseile vahele, siis tuli hetk kui ta mõtles enese tegude üle, hetk kongis, mis annab koha ja aja kus sunniviisiliselt seda teha. „Need mõtted, mis vangistuses tulevad, on alati kõige kasutumad, kui need just põgenemisega seotud pole. Minu omad ei ole.“¹²

Abjekt on inimesele põlastusväärne ja alandav. Abjekt on pisarad, väljaheide, uriin, tähistades kehaosi, mis lapse arengu käigus muutuvad hiljem erogeenseteks tsoonideks. Olari perse saamine on tema ülim alandus, millest treda vanglas säästeti tingimusel, et ta hakkab metaamfetamiini kui uut narkootikumi levitama. Pärast aga oli veel olukord lausega „Ime sitt ära“¹³. Teda alandatakse niivõrd, et ta poob end üles. Olari kartis seda ennegi, ähvardades Rassi „, Mjss fsa ahid?...Tahad järgmine olla ä?“¹⁴. Meie keha piirid on meile pühad, ja see mis neist üle tungib on võõrus meie kehas. Me saame seda kas lubada või mitte. Aga vägivaldne sisenemine lubamatult on inimest vaimselt hävitav. Peale Olari kukeks tegemist on Olarit kirjeldatud nii: „Lähedalt vaadates oli näha, kuidas maaslamaja üle kere värises. Pisarad jooksid selle kahekümne kuue aastase mehe silmist üle ta põskede.“¹⁵ Kõige olulisem on selle juhtumi juures Kristeva tõdemus, et abjektsiooniprotsess inimeses on tema kultuuri alged ja ka kaitsebarjäärid.

¹² Kell 3:43

¹³ Kell 15:52

¹⁴ Kell 12:56

¹⁵ Kell 15:52

Siis on ju veel film. Film on selline hoogne ja ei jäta absoluutselt nii ängistavat tunnet. Kõik liigub, kõik on normaalne, kõige hullemaks ossiks on vanglast vabanenud Olari, samal ajal jätavad teised tegelaskujud normaalse mulje. Film jätab mulje, et asi lihtsalt juhtus nii ja kõik. Kõik ju liigub nii hoogsalt edasi ja suuremat hullu ju ei juhtugi. Kuid raamatus on tunda rohkem elutee äramääratuse valulikkust, et kas varastamine või tehasetöö.

Raamat lõppeb pühalikult inimeseks olemise valus kuid samas lepib ka lugejaga. Mina olen siin, mina olen selline nagu ma olen ja see oli minu lugu. „Sirutan käed ette. Kõrinal avanevad käerauad rebivad kaasa tüki kuivanud verekoorikut paremalt randmelt. Aga mul on pohhui. See on vabaduse tunne. ...kirjutan uuele lehele esimese rea: „Aitäh, isa!“¹⁶. Aitäh Sass Henno.

¹⁶ Kell 18:15

Kirjandus

Henno, Sass 2005. *Mina olin siin. 1: esimene arest*. Tallinn: Eesti Päevaleht

Kristeva, Julia 2006. *Jälestuse jõud. Essee abjektsioonist*. Tõlkinud Heete Sahkai. Tallinn: Tänapäev

Lotman, Juri 2001. *Kultuur ja plahvatus*. Tõlkinud Piret Lotman. Tallinn: Varrak